

Турченко Ольга Григорівна

*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри конституційного, міжнародного і
кримінального права*

Донецького національного університету імені Василя Стуса

БЕЗПЕКА В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

Цінності - категорія, насамперед, моральна, що відбиває загальнолюдську сутність основних моральних принципів та настанов. «За Кантом абсолютною найвищою цінністю та проявом благ є свобода, яка утверджує абсолютну цінність людини, при цьому існують відносні цінності – цінності для нас», речі, які співвідносяться з суб'єктивними цілями.

В сучасній науці напрацьовано велику кількість підходів до тлумачення поняття цінностей, ця категорія вивчається багатьма науками, дослідники висвітлюють різні аспекти цієї проблематики. Узагальнюючи, Л. Протосавицька вказує, що цінності розглядаються: як ідеал, до якого прагне людина; як норма, якої необхідно дотримуватися; як предмет, який має певну вартість, користь і який здатний задовольнити ті чи інші потреби людини або як значущість для окремої особистості та/або цілої групи [1, с.48].

Витоки цінностей, будучи тісно пов'язаними з суспільними явищами, розповсюджуються далеко за межі того чи іншого суспільного середовища, формують загальну картину світу. При цьому загальнолюдський характер не означає «наднаціональний», або «позанаціональний», загальнолюдський зміст завжди має конкретне національне втілення. Не можна не погодитися з М. Вебером, що цінності, хоча і є установками певної історичної епохи, виступають векторами напряму руху та розвитку суспільства [2, с.46].

Традиційно до загальнолюдських цінностей відносять цінність людського життя, його недоторканість, повагу до людини, добро, милосердя, справедливість, щастя, свободу, власність - згадаємо тріаду природних прав людини Дж. Локка (життя-свобода-власність), або її інтерпретацію Т. Джефферсоном (життя-свобода-прагнення до щастя). Особливий інтерес

представляє втілення локківської тріади в Декларації прав людини і громадянина 1789 року, як чотирьох складових: «свобода, власність, безпека, опір гнобленню».

З позиції демократії, на думку Н. Чорної, до загальнолюдських цінностей треба відносити свободу, індивідуалізм, власність, повагу до законності, толерантність, помірність орієнтацій, тобто неприйняття екстремістських та революційних елементів у міжнародній комунікації [3, с.73].

Як представляється, безпеку треба розглядати саме в якості однієї з загальнолюдських цінностей. Ще в вересні 2017 року директор Ingibjörg Sólrún Gísladóttir на засіданні БДПЛ ОБСЄ наголосив, що права людини є невіддільними від поняття безпеки, не може бути жорсткої безпеки без поваги до прав людини та стійких демократичних інститутів, оскільки культура демократії зрештою є культурою миру.

Одним з головним критерієм цінностей у сфері поведінки, як правило, розглядається корисність» (І. Бентам, Дж.- С. Мілля), тобто досягнення найбільшого задоволення» для максимальної кількості осіб, уникнення неприємних хвилювань і страждань, відповідно, метою запровадження правил поведінки (тобто права) є приведення до найбільшого щастя для найбільшої кількості людей».

Держава мусить забезпечити гідне існування людини, її свободу, безпеку, оскільки вона є тією структурою, яка дозволяє особі затвердити цінність своїх прав і реалізувати їх. Приймаючи правові закони, держава примушує всіх дотримуватися прав кожного індивіда, встановлює взаємні обмеження цих прав і поєднує ідею прав з ідеєю обов'язків. При цьому за Р. Нозіком до задач мінімальної держави входить при утвердженні непорушних прав індивідів захищати громадян як від насильства ззовні, так і від втручання самої держави в їхні справи, від використання апарату примусу для заборони будь-якої діяльності осіб заради самозахисту власних інтересів [4, с. 38-52].

Людська безпека передусім відрізняється тим, що в якості об'єкта аналізу виступає не захист держави, а захист особистості, тим фактом, що загрози

походять як ззовні, так і зсередини держав (урядовий крах слабких держав, пандемія, кліматичні зміни, бідність, поширення ядерної зброї, тероризм і т.д.).

При цьому виникає парадоксальна ситуація: суб'єктом безпеки стає людина, але основним гарантом такої безпеки залишається держава, яка в тому числі може застосовувати і примусові заходи для забезпечення людської безпеки (наприклад, в рамках гуманітарної інтервенції). З іншого боку, таке зміщення суб'єктів дозволяє об'єднати основні сфери і акторів безпеки, посилити координацію між ними.

На підставі проведених раніше досліджень можна стверджувати, що у сучасних умовах має місце переорієнтація вектору безпеки, зокрема, відбувається перехід від традиційного одностороннього сприйняття феномену безпеки до розуміння його як складного і багаторівневого процесу, основним змістом безпеки стає не стільки захист держави як основного актору міжнародних відносин, скільки захист людини і суспільства, основною стає проблема соціальної безпеки у широкому розумінні, проблема забезпечення безпеки як загальнолюдської цінності. На думку основоположнику і першого президенту Римського клубу Ауреліо Печчеї, «якість людини», що входить до складної системи «природа - людина - суспільство – людство», є головним фактором виживання цивілізації.

Як представляється, певне вираження розуміння безпеки як загальнолюдської цінності міститься в так званому застереженні Мартенса, вперше закріпленому у Преамбулі Конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1899 р. та відтворене в Женевських конвенціях 1949 року та Додаткових протоколах 1977 року до них (стаття 63 Женевської конвенції I, стаття 62 Женевської конвенції II, стаття 142 Женевської конвенції III, стаття 158 Женевської конвенції IV, стаття 1(2) Додаткового протоколу I, абз. 4 Преамбули Додаткового протоколу I), яке відсилає при захисті осіб до визнаних звичаїв, що встановилися між народами, принципу гуманності, законів людяності та вимог суспільної свідомості.

Треба вказати і на «елементарні міркування гуманності», сформульовані Міжнародним судом ООН у рішенні за справою про протоку Корфу (Corfu Channel case): «такі зобов'язання засновані ... на деяких загальних і широко визнаних принципах, а саме: елементарних міркуваннях гуманності, навіть настійніших у мирний час, ніж у війні ...», які згодом підтвердив у рішенні у справі військова та воєнізована діяльність у Нікарагуа та проти Нікарагуа.

Таким чином, цінності, сформувавшись та існуючи в системі міжсуб'єктних відносин, виступають певними ідеалами, нормами, цілями, впливають на всі сфери суспільного життя. Загальнолюдський зміст цінностей має конкретне національне втілення.

Джерела:

1. Протосавицька Л.С. Теоретико-правові аспекти дослідження цінностей. Часопис Київського університету права. 2020. №2. С.48-51.
2. Вебер М. Критические исследования в области наук о культуре. Культурология: XX в. Москва, 1995. 703с.
3. Чорна Н.В. Ліберальні цінності як фактор політичної культури сучасного українського суспільства. Наукові записки Харківського військового університету. Соціальна філософія. Педагогіка. Психологія. 2002. Вип. 9. С. 71-75.
4. Nosich R. Anarchi, State und Utopia. Oxford, 1998. 340 p.

Смазнова Ірина Сергіївна

д.ю.н., завідувачка кафедри філософії

Національного університету «Одеська юридична академія»

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Досліджуючи будь-який соціальний феномен у правовій реальності, не можна оминати філософсько-правовий аналіз такого загального та принципового філософського питання, як сутність людини, тобто природа людини та природні права людини, які впливають із цієї природи. Природне